

İnklüziv təhsil və onun əsasları

Aytən Gülağa qızı Məmmədova
Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı
E-mail: zohrabbayli93@gmail.com

Rəyçilər: ped.e.d, prof. H.B. Bayramov,
ped.ü.f.d., dos G.T. Eminova

Açar sözlər: inklüziv təhsil, inkişaf prosesi, qayğı, əlçatanlıq

Key words: inclusive education, development process, care, accessibility

Ключевые слова: инклюзивное образование, процесс развития, забота, доступность

İnklüziv (fransızca *inclusif* – daxil olmaqla, latın dilindən daxil - nəticəyə gəlirəm, daxil edirəm) və ya daxil edilmiş təhsil, əlilliyi olan uşaqların ümumi təhsil (kütləvi) məktəblərində tədris prosesini təsvir etmək üçün istifadə olunan termdir.

“Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” Konvensiyanı imzalayan tərəflərdən biri kimi, Azərbaycan da inklüziv təhsili həyata keçirmək öhdəliyini üzərinə götürmüşdür. İnklüziv təhsilin tətbiqində boşluqları aradan qaldırmaq üçün önəmli addımlar atılmışdır. 2017-ci ildə əlilliyi olan şəxslərin bərabər təhsil imkanlarını təmin etmək məqsədi ilə “2018–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında əlilliyi olan şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” qəbul edilmişdir. (1, s. 4).

BMT-nin “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları” haqqında Konvensiyası tam inklüziv təhsilin dəstəklənməsi üçün müfəssəl istiqamət vermişdir, bir çox ölkələr öz siyasətlərini inklüziv təhsilin təməl prinsiplərinə uyğunlaşdırmışdır və fasiləsiz olaraq uyğunlaşdırmağa davam edir. Lakin bu müsbət proseslərə baxmayaraq, hələ də çoxsaylı çətinliklər qalır. L.S.Vıqotskinin gözdən əlil uşaqların birgə təhsili ilə bağlı fikirlərinə görə: “Xüsusi məktəb antisosial xarakter daşıyır və antisosiallığı təşviq edir. Biz gözdən əlilləri mümkün qədər erkən təcrid edib həyatdan ayırmaq haqqında deyil, onları mümkün qədər tez və yaxından həyata qaytarmaq haqqında düşünməliyik. Gözdən əlil insan görənlərlə ortaq həyatda yaşamağı olacaq, ona ümumi məktəbdə dərs verilməlidir. Təbii ki, xüsusi təhsil və tərbiyənin müəyyən elementləri xüsusi məktəbdə saxlanmalı və ya ümumi məktəbə daxil edilməlidir. Əlilliyi olan uşaqlar dünya ilə ünsiyyəti genişləndirməli, həyatda fəal iştirakı təmin olunmalıdır. Bu uşaqları əqli-fiziki nöqsanlarına görə düşdüüyü dar dairədən çıxarmaq, uşaq-gənclər hərəkətində iştirak etmək geniş ictimai-siyasi maarifləndirməyə imkan verir. Bu, geniş təhsil imkanlarından istifadə etməyə imkan verən sosial təhsilin təsirli açarıdır.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, 1994-cü ildə İspaniyada Salamankada xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şəxslərin təhsili üzrə Ümumdünya Konfransı keçirilmiş və bu konfransda “inklüziv” termini beynəlxalq istifadəyə daxil edilmiş və inklüziv təhsil prinsipi elan edilmişdir (3, s.73).

İnklüziv təhsil elə bir təhsildir ki, hər bir şagirdə özünün fizioloji, əqli, sosial, geniş linqvistik və ya digər xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, birgə təhsil və tərbiyə prosesində iştirak etmək imkanı verir. Uşağın cəmiyyətin bərabərhüquqlu üzvü olmasına şərait yaradır, onun təcrid və təcrid olunma risklərini azaldır (2, s. 99). Birlikdə böyüyən uşaqlar öz xüsusiyyətlərini qəbul etməyi və digər insanların xüsusiyyətlərini nəzərə almağı öyrənirlər.

Əlilliyi olan uşaqlara tibbi müayinədən keçmiş və əlillik qeydə alınmış uşaqlar, fiziki, intellektual və emosional-iradi inkişafında ləngimə olan uşaqlar daxildir. Bunlar əqli geriliyi olan, eşitmə, görmə, nitq qüsuru, yanaşı əlilliyi, autizm sindromlu, pedaqoji prosesdən kənar qalan uşaqlardır.

ABŞ-ın müasir təhsil sistemi kütləvi və xüsusi təhsilin sıx birliyini nəzərdə tutur. Bu xəttə münasibətdə üç yanaşma mövcuddur:

“Əsas istiqamət”, “Kütləvi təhsil təşəbbüsü”, “Daxilolma”. Əsas istiqamətə görə, məhdudiyətli olan uşaqlar kütləvi məktəblərin siniflərinə yerləşdirilir. Məntiq isə budur: əvvəl-axır bu uşaqlar böyüyüb cəmiyyətə inteqrasiya olunacaqlar. Bu səbəbdən ümumi məktəblər vasitəsilə təhsil və ictimai fəallıqlarını artırırlar. (4, s. 2) Beləliklə, məktəb əlilliyi olan uşaqların inkişafı və təhsili üçün şərait yaratmalıdır. Bu münasibət cəmiyyətin inkişafının xüsusiyyətləri, onun humanistləşdirilməsi, cəmiyyətin təhsil sistemi qarşısında qoyduğu vəzifələrlə bağlıdır. Gələcəkdə inklüziv təhsilin bütün iştirakçıları, uşaqlar, müəllimlər və valideynlər cəmiyyətin hələ qabaqcadan görə bilmədiyi situasiya və şəraitlə üzləşə bilərlər. Ölkəmizdə hələ lazımı inkişafa çatmamış müasir inklüziv pedaqogikanın əsas problemi inteqrasiyalı və inklüziv təhsilin nəzəri və metodoloji bazasının kifayət qədər inkişaf etdirilməməsidir.

İnklüziv təhsildə mühüm olan prinsiplər:

Fərdi yanaşma prinsipi. Hər bir uşağın fərdi təhsil ehtiyaclarını nəzərə almaqla təhsil və təlim formalarına, metodlarına və vasitələrinə üstünlük verilməsini müəyyən edir. Uşağın tərbiyəsi üçün fərdi proqramlar onun funksional vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsinə əsaslanır və fərdi inkişaf strategiyasının formalaşmasını nəzərdə tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, fərdi yanaşma yalnız uşağın ehtiyaclarına xarici diqqətdə deyil, həm də uşağın özünü onun fərdliyini həyata keçirmək imkanları ilə təchiz etməkdə tapılır.

Müstəqil fəaliyyətin dəstəklənməsi prinsipi. Inklüziv təhsilin uğurunun mühüm şərti uşağın müstəqil təşəbbüsü üçün şəraitin yaradılmasıdır. Bu prinsipin həyata keçirilməsi sosial baxımdan fəal şəxsiyyətin formalaşdırılması problemini həll edir. Fəaliyyət tamamilə uşağa qayğı göstərməyə, onun potensialını reallaşdırmağa imkan vermədiyinə inanan böyükklərin tərəfində olduqda, “öyrənilmiş çarəsizlik” formalaşır, uşaq isə özü passiv olaraq qalır.

Bundan əlavə, *bütün iştirakçıların təhsil prosesinə fəal daxil edilməsi* prinsipi humanist əsasda məhsuldar qarşılıqlı əlaqəyə nail olmaq üçün bir-birini başa düşmək və qəbul etmək üçün şəraitin təşkilini nəzərdə tutur. Inklüzivlik valideynlərin, uşaqların və təhsil mütəxəssislərinin birgə fəaliyyətə enerjili cəlb edilməsidir: real cəmiyyətin modeli kimi inklüziv icma yaratmaq üçün birgə planlaşdırma, ümumi tədbirlərin, seminarların, bayramların keçirilməsi vacibdir.

Fənlərarası yanaşma prinsipi. Uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin müxtəlifliyi təhsil-təlim texnologiyalarının, vasitələrinin yaradılmasına və inkişafına hərtərəfli, fənlərarası yanaşmaya səbəb olur. Qeyd etmək ki, qrup halında işləyən mütəxəssislər (tərbiyəçi, sosial pedaqoq, psixoloq, loqoped, defektoloqun iştirakı ilə) uşaqlara sistematik diaqnoz qoyur və müzakirə zamanı tərbiyəvi tədbirlər planı tərtib edir.

Ailə ilə tərəfdaşlıq prinsipi. Müəllimlərin söyləri o zaman daha səmərəli olar ki, valideynlər onları dəstəkləsinlər, onları başa düşsünlər və bu hərəkətlər ailə ehtiyaclarına uyğun olsun. Burada mütəxəssisin vəzifəsi valideynlər, uşağın qohumları ilə etibarlı tərəfdaşlıq qurmaq, valideynlərin tələblərinə diqqət etmək, hazırda övladı üçün vacib və zəruri olan məsələlərə diqqət yetirməkdir.

Müəllim ailə üzvlərini uşaqlara dəstək olmaq məqsədi daşıyacaq birgə fəaliyyətə razılaşdırılmalıdır. [3, s.49].

Məqalənin elmi yeniliyi. Inklüziv təhsilə cəlb ediləcək bütün yaş qruplarından ibarət məktəb yaşlı uşaqların ümumi təhsil prosesinə qoşulmasının əhəmiyyətli məqamları məqalədə yeni bir elmi prizmadan təhlilə yönəldilməsi ilə əlamətdar xüsusiyyət daşıyır.

Məqalənin elmi aktuallığı: Əlilliyi olan uşaqların fiziki, əqli qüsurlarının nəzərə alınaraq təhsil prosesinə cəlb olunmasının pedaqoji-psixoloji əsaslarının hazırlanması məsələlərinə münasibət baxımından məqalədə qaldırılan müddəalar özünün aktuallığı ilə prinsipial əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi: Təhsilin bu növünün nəzəri-pedaqoji əhəmiyyəti ilə yanaşı, təcrübi-praktik əhəmiyyəti məqalədə kifayət qədər əsaslandırılır, çağdaş təlim prosesinin bu müddəalardan istifadə və tətbiq imkanları geniş münasibət hədəfi seçilir.

Ədəbiyyat

1. “İnklüziv sinifdə təlimin təşkili” mövzusunda ixtisasartırma proqramının Oxu materialı. Müəllif: Dr.Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlene dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Cruz.
2. Организация деятельности координатора по инклюзии в образовательном учреждении» – Инклюзивное образование. Выпуск 3. Москва: 2010. – 215 с.
3. Every Child [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.everychildmatters.gov.uk/ete/agencies/specialschool/>
4. Qaraxanlı R. İnklüziv təhsilin qərb təcrübəsi. Oxu materialı, Bakı, 2018.

A.Г.Мамедова

Инклюзивное образование и его основы

Резюме

Инклюзивное (от франц. inclusive – в том числе, от лат. inclus – заключаю, включаю) или инклюзивное образование – термин, используемый для описания образовательного процесса детей с особыми потребностями в общеобразовательных (массовых) школах. Инклюзивное образование основано на идеологии, исключающей любую дискриминацию детей, обеспечивающей равное отношение ко всем людям, но создающей особые условия для детей, нуждающихся в специальном образовании. Инклюзивное образование – это процесс развития общего образования, а это означает, что образование доступно для всех с точки зрения приспособления к различным потребностям всех, обеспечения доступа к образованию для детей с особыми потребностями.

A.G. Mammadova

Inclusive education and its principles

Summary

Inclusive (from French inclusif - including, from Latin inclus - I conclude, I include) or included education is a term used to describe the educational process of children with special needs in general education (mass) schools. Inclusive education is based on the ideology that excludes any discrimination against children, ensures equal treatment of all people, but creates special conditions for children who need special education. Inclusive education is the process of development of general education, which means that education is accessible to all in terms of adapting to the different needs of all, ensuring access to education for children with special needs.

Redaksiyaya daxil olub: 08.05.2023